

Índex

ADVERTIMENT	5
A TALL D'INTRODUCCIÓ.....	7
Un català al mig del segle xx.....	7
Introducció a la geografia i a la història de Catalunya Nord.....	18
LA LENTA DESNATURALITZACIÓ DEL PAÍS.....	23
Una història negada i falsificada.....	23
De la colonització a la marginalització.....	33
Quan hi havia una economia tradicional ben activa.....	33
La plana del Rosselló, terra d'hortalissa i de fruita.....	40
Catalunya Nord, terra del vi dolç.....	41
Agricultura i circuits comercials curts: una nova economia?	46
Perpinyà, mercat internacional de fruita i hortalissa	48
El sector turístic	50
El perill de la marginalització	51
Institucions i destrucció de la identitat catalana.....	51
La instauració del centralisme jacobí.....	51
Les institucions actuals i el seu funcionament.....	59
Els municipis	59
L'Estat	61
El departament	64
La regió	65
Els agrupaments de municipis	69
El país	70
La modificació de la població	72

POT HAVER-HI UNA ESPERANÇA?	79
Una identitat com un caliu sota la cendra.....	79
Naixença i creixement d'una consciència política catalana	79
Primeres manifestacions de catalanisme polític.....	79
Regionalisme o nacionalisme?.....	80
Grup Rossellonès d'Estudis Catalans i revifalla cultural.....	82
Del Grup Cultural de la Joventut Catalana a l'Esquerra Catalana dels Treballadors	83
L'Esquerra Catalana dels Treballadors i l'Acció Regi- onalista Catalana.....	84
L'experiència de la Unió per la Regió Catalana	85
Naixement i inicis d'Unitat Catalana.....	86
La introducció d'ERC i la divisió del catalanisme polític.....	89
Els catalanistes als governs municipals	89
Crisi a l'ERC i aparició d'un tercer partit catalanista a Catalunya Nord.....	91
El Bloc Català.....	92
Convergence Démocratique de Catalogne a Catalunya Nord.....	95
El jacobinisme barceloní	97
Tres partits per a partir-se un electorat sempre igual.....	99
Les eleccions regionals del 2010 i les cantonals del 2011.....	101
Actuar des de les institucions.....	103
Temptatives per a canviar l'actitud estatal.....	104
Les accions des del Consell general.....	107
La política catalana de l'ajuntament de Perpinyà	108
La regió, quina funció?	111
La presència de la Generalitat de Catalunya.....	113
Ensenyar la llengua catalana.....	114
L'ensenyament inicial.....	115
L'ensenyament per a adults	118
L'ensenyament universitari.....	120
La Universitat Catalana d'Estiu.....	120
Informar i editar en català	125
L'esport i la consciència col·lectiva.....	129
L'adhesió a un espai cultural català.....	134
Un camí de resistència	138
Defensa de la identitat	138

Defensa del medi ambient.....	139
Resistència ciutadana.....	142
Un nom nou per un nou destí.....	143
La recuperació de Catalunya Sud	149
Un Estat francès desanimat i sense projecte.....	155
Pèrdua de prestigi d'un gran país.....	155
Fracàs financer de l'estat de benestar:.....	156
Crisi identitària i límits del model d'integració francès	157
La dissolució de França dins Europa.....	161
Diàleg polític impossible.....	162
Més enllà de les fronteres de l'Estat.....	164
Europa, una esperança?.....	165
 QUÈ PODRÍEM CONSTRUIR?	 171
La superació de la frontera.....	171
Obtenció d'un reconeixement institucional de Catalunya Nord.....	175
Europa és un camí?.....	179
 BIBLIOGRAFIA	 185

Advertiment

Aquest llibre sobre Catalunya Nord que teniu a les mans és destinat en primer lloc a la gent dels altres Països Catalans. Fa tant de temps que el destí de Catalunya Nord és diferent del de les altres terres catalanes que m'ha semblat indispensable explicar, per als que ens visiten i per als que s'interessen en nosaltres, què és aquest país i com funciona la societat que hi viu.

Com veureu, en determinats moments m'he deixat conduir per reflexions personals, forçosament subjectives. Per això he destinat algunes pàgines a parlar de mi mateix i he preferit deixar de tant en tant la fredor de la visió del científic assagista per introduir alguns elements de testimoniatge personal que, a la seva manera, haurien també de permetre d'entendre Catalunya Nord.

En resum, el que he volgut fer és, doncs, més una explicació que una descripció.

He escrit també per als meus compatriotes de Catalunya Nord. Hi trobaran coses que ja saben, de vegades potser millor que jo. Però he volgut aprofitar que tenia la ploma a la mà per expressar algunes opinions personals. Tot i que ja sé que no tothom hi estarà d'acord, m'agradaria que constituïssin una aportació a la reflexió que els nord-catalans hem de tenir sobre l'esdevenidor de la nostra terra.

Alguns fets particulars, tot i que importants en el seu moment, no són aquí, simplement perquè crec que el temps se'ls endurà i no valia la pena allargar el llibre per parlar-ne.

Els personatges nord-catalans són citats alguns amb nom en català, d'altres amb nom en francès. Excepte alguns casos poc importants en nombre, la gent porta sobre el carnet d'identitat el seu nom, que els francesos designen per prénom, amb ortografia francesa. Però dins la vida corrent, sobretot per actes de caràcter català, alguns el fan servir en català.

He escrit el nom en català pels personatges històrics catalans i per les persones contemporànies per les quals, en algunes ocasions,

oralment o per escrit, s'ha fet servir el seu nom en català sense que s'hi oposessin. Per a la resta he posat el nom en francès tal com elles normalment l'utilitzen.

Ben sovint he volgut fer citacions de textos en francès, en aquest cas els he traduït en català i ho he mencionat amb la indicació: (traduït per l'autor).

A tall d'introducció

UN CATALÀ AL MIG DEL SEGLE XX

Fer entendre el que és Catalunya Nord a gent dels altres Països Catalans és a la vegada simple i complex. Què cal explicar? Una primera temptació podria ésser la de reduir la presentació a una descripció geogràfica, històrica i estadística. Això ja existeix en altres obres. No aportaria res de nou.

Proposo doncs, al lector que em vulgui seguir, un altre camí, el de la reflexió personal d'un habitant de Catalunya Nord sobre el destí col·lectiu, d'aquesta terra en particular, i dels Països Catalans en general. Per això he cregut necessari en un primer temps de parlar de jo mateix car la nostra manera d'ésser i de pensar depèn en gran part del nostre recorregut de la vida. Seria molt pretensions pensar que es pot donar una visió completament objectiva. Però, cada presentació de la realitat que algú pugui fer té la seva part d'objectivitat. Aquest llibre serà doncs Catalunya Nord segons Llorenç Planes. Per això també és important saber qui és l'autor.

Vaig néixer en 1945 a la Llobeta, una casa de pagès del terme de Costoja (Alt Vallespir). En el mapa hi figura amb el nom de La Casanova o La Casanova de la Llobeta, però nosaltres en dèiem, més simplement, la Llobeta. Em puc considerar com un producte de la categoria social que en podríem dir els masovers de l'Alt Vallespir. En aquesta part de comarca vallespirenca (Arles, Prats de Molló, Sant Llorenç de Cerdans...), les terres agrícoles eren en general propietat de famílies, aristocràtiques o de la petita burgesia, que les llogaven a masovers, amb contractes d'arrendament, sigui a mitges, sigui amb un lloguer fix, sigui una barreja de les dues coses.

Aquests masovers eren doncs relativament mòbils car els conflictes amb els amos, o les ganes de millorar la seva situació, els portaven a canviar de casa fàcilment, sovint tres o quatre vegades, o més, dins una vida. Anaven doncs passant d'un mas a l'altre però sempre dins aquest mateix espai tal com l'he definit. Si alguna família feia el pas

d'anar cap a la plana del Rosselló, on les condicions eren tècnicament i econòmicament millors, ja no tornava més a establir-se a l'Alt Vallespir.

La frontera constituïa en certa manera el límit sud d'aquesta zona però no era hermètica. Pagesos de la Garrotxa, del Ripollès i de l'Alt Empordà penetraven de tant en tant dins aquest espai sociològic i geogràfic. Al revés, els masovers vallespirencs també podien passar la frontera cap al sud. Fou el cas, particularment, durant la guerra del 1914-1918. Aleshores, un cert nombre de soldats van desertar i es van establir amb la família a diversos masos fronterers tot i que molts van retornar a la part francesa quan l'amnistia va ésser concedida als desertors. Malgrat que no hi havia pràcticament cap carretera que permetés passar la ratlla, existien contactes més o menys regulars, tradicions religioses com l'aplec de la gent de Sant Llorenç de Cerdans a Sant Aniol d'Aguja, participació a festes majors de pobles, relacions familiars, compres a l'altre costat de la frontera i evidentment, també, contraban.

He dit que vaig néixer a la Llobeta, al terme de Costoja, en 1945. Però dos anys més tard els meus pares es van mudar a una altra casa, sempre del terme de Costoja, dita la Muga de Baix i situada a la part alta de la Muga, del costat francès, a uns centenars de metres del riu, que allà fa de frontera. No era gaire lluny de la Muga de Dalt, coneguda avui com Hostal de la Muga i ubicada en territori espanyol, i famosa per vendre tabac i begudes alcohòliques que la població del costat francès anava a buscar regularment.

Vaig viure allà dels tres anys fins als sis amb el meus pares i dues germanes, de vuit i nou anys més que jo. En aquest context hi havia només una llengua, la catalana, tant dins la família com dins les relacions amb la gent que podia passar per allà. De la llengua francesa, en vaig descobrir l'existència quan em van dir que em caldria anar a l'escola a Vila-roja, un petit llogaret del terme de Costoja situat a una mitja hora de casa i que tenia una escola, amb classe única, en la que es trobaven set o vuit nens i nenes dels quals jo era el més petit i les meves germanes, les més grans.

El francès m'apareixia així com una llengua totalment artificial, parlada només pel mestre, car tots els infants enraonaven naturalment en català. Era també la llengua de l'escrit i no imaginàvem que es pogués escriure el català. Com deien els més vells calia saber escriure, sobretot els nois per poder enviar lletres a la família quan farien el servei militar. A les acaballes de l'any 1950 vam canviar encara un altre cop de casa per establir-nos ara al Molí d'en Dagues.

El Molí d'en Dagues és un antic molí, com diu el seu nom, a un quart d'hora de Costoja. Ens apropàvem incontestablement a la civilització. A la Muga de Baix no hi arribava cap carretera, ni pels carros. Al Molí d'en Dagues érem a cinc minuts de la que anava de

Sant Llorenç a Costoja i l'autobús passava dues vegades al dia a cinc minuts de casa nostra. La meva germana gran podria anar a treballar a la fàbrica d'espardenyes de Costoja, jo i l'altra germana tindríem l'escola més a prop i la meva mare aniria a vendre al poble la llet de les tres vaques que tindríem, cosa que, sense que ens n'adonéssim, ens feia penetrar una mica dins l'economia de mercat.

Però, pel que fa a l'ús de la llengua catalana, Costoja no canviava gens de Vila-roja. El francès continuava essent únicament la llengua dels mestres, car hi havia a Costoja dues classes, una amb un mestre, per cuidar-se dels grans, i una amb una mestra, pels petits. En general, als catorze anys els nens passaven el Certificat d'études primaires, el "certificat", com en dèiem, i, aprovessin o no l'examen, deixaven l'escola.

El català era la llengua exclusiva entre nens i nenes de totes les edats, llengua exclusiva de relació amb tots els adults, llengua de les relacions intrafamiliars. Ningú hagués imaginat una altra possibilitat.

No tinc el record que en cap moment se'ns hagués prohibit de parlar català al pati. A classe calia parlar francès, això sí! Però de totes maneres era prohibit parlar sense haver aixecat el dit i haver obtingut l'autorització del mestre. Ja he dit que el francès era la llengua exclusiva de l'escrit. Les cartes que rebíem de parents o amics o les que enviàvem nosaltres eren en francès.

Era també la llengua del catecisme. En aquell moment tothom volia que els fills fessin la comunió, excepte alguns irreductibles comunistes, i el catecisme no era altra cosa que una classe de religió en francès, amb un capellà que ens parlava francès i pregàries també en francès, evidentment. Ens calia doncs parlar francès al mestre, al capellà, i als gendarmes de Sant Llorenç de Cerdans, que representaven l'autoritat repressiva i ens feien sempre una mica de basarda.

Normalment els fills de pagesos passaven el "certificat" als catorze anys i després se n'anaven a treballar. Pocs però continuaven l'ofici dels pares car, com que no eren propietaris de la terra, no hi havia cap patrimoni a transmetre. Els joves se n'anaven doncs a treballar a les fàbriques de teixits o d'espardenyes, llavors en plena expansió.

Alguns però, en lloc de quedar-se a l'escola primària per a preparar el "certificat", bifurcaven als onze anys cap al col·legi, on seguien l'ensenyança secundària i obtenien aleshores, als quinze, el que en dèiem el "brevet", oficialment Brevet d'études du premier cycle. Quan seguien aquest camí ja podien pretendre passar algun concurs per una plaça de funcionari: carter, duaner, gendarme, empleat del ferrocarril etc. Malgrat que es considerava com una bona oportunitat, sobretot, per la seguretat del salari, aquest procés provocarà en realitat l'exili de tota una generació, car tots els llocs de treball es trobaven a la França del nord o a la regió parisenca.

Lògicament, el meu destí era quedar-me per passar el "certificat", com tots els infants de les famílies més modestes. Però, un mestre, que acabava d'arribar, convencé els meus pares que tenia les capacitats per continuar al col·legi i m'hi enviaren, doncs, amb un altre company de l'escola de Costoja. El col·legi era al poble de Sant Llorenç de Cerdans, petita ciutat industrial, de més de 2000 habitants aleshores, situada a quatre quilòmetres de Costoja. Començarem a anar-hi en bicicleta però aviat s'organitzà un sistema de transport amb autobús, al matí i al vespre.

A classe, com era normal, ens vàrem trobar submergits en un món francès i quan sortírem al pati, jo i el meu company, arreu vam descobrir que no era igual que a Costoja. Molts nens parlaven francès. Però alguns parlaven català i, ràpidament, el català va esdevenir la llengua de relació dels nois entre ells, a excepció d'uns pocs que pretenien no saber parlar-lo i als quals ens adreçàvem en francès. Els que parlaven català eren tots els qui, com nosaltres, tenien aquesta llengua com a materna i natural, i alguns a qui els pares havien parlat francès i que, malgrat això, s'havien posat també a practicar-lo. Parlar català feia més home, més viril. En tot cas els nois ho percebíem així.

No és exagerat dir que almenys quatre nens sobre cinc enraonaven naturalment en aquesta llengua. Les nenes, al contrari, parlaven totes en francès. Així doncs, dins la meua classe, m'adreçava en català a la majoria dels nois i en francès a totes les noies. Evidentment dins el col·legi continuava parlant català amb les nenes de Costoja, que eren, però, a altres cursos.

En aquell moment, efectivament, es produïa un fenomen de canvi lingüístic extremament important. Les parelles eren en la immensa majoria catalanoparlants però progressivament es posaven a parlar francès als infants. Els meus pares no s'havien plantejat aquesta qüestió, entre altres raons perquè no tenien un coneixement del francès que ho hagués permès, però en famílies de gent més instruïda, i de categoria social més alta, la llengua de relació amb els infants passava a ésser el francès mentre que com a llengua del matrimoni es mantenia el català.

Quan la meua germana gran esperava la seva filla, nascuda en 1955, recordo molt bé que un dia algú li demanà què parlaria a la criatura i que ella va contestar que li parlaria francès, aleshores que amb el seu marit sempre parlaven català. És així que va entrar dins la família la primera persona de llengua materna francesa. Els meus germans nascuts en 1951 i 1953, tot just una mica més grans que la meua neboda, eren evidentment de llengua materna catalana.

A partir del 1957 nasqueren d'altres nebots i nebodes i la llengua francesa se'ns imposà, doncs, com a llengua de relació amb ells. La gent gran acceptava aquest canvi car això, deien, havia de facilitar els estudis i, en tot cas, feia més bonic. Era evident que fer parlar

a la mainada una llengua tant vulgar com la catalana no estava bé, en certa manera no era digna d'ells!

De vegades aquest tall lingüístic es produïa fins i tot entre germans, els pares parlant català als més grans i francès als més petits. A les cases més riques i burgeses, la presència del francès era més forta i els nens no arribaven gaire sovint a parlar català. Però a les cases modestes hi havia encara una pressió considerable del català i els nens, que el sentien parlar als adults i tenien un coneixement passiu d'aquesta llengua, a poc a poc es posaven a parlar-la i s'integraven dins els grups de nens catalanoparlants. És el que passava al col·legi de Sant Llorenç de Cerdans. Per les nenes era més difícil car el català representava un parlar més vulgar i en certa manera menys femení.

Seria un error pensar que els pares que parlaven català als infants eren més catalanistes. Ben sovint era simplement perquè pensaven que, degut a la seva condició social modesta, seria massa pretensió, i potser ridícul, de fer com els rics o, més simplement, perquè no sabien prou bé la llengua francesa. Car ja feia temps que el francès s'havia imposat en els noms de bateig. És a dir, que els pares que batejaven un fill amb el nom de Pau o de Jaume li deien no Pau o Jaume sinó, pronunciat en francès, Paul o Jacques. A més així s'escriuen els noms a l'estat civil.

Per exemple, a mi em deien Laurent i no Llorenç, malgrat que del poble veí tothom en deia Sant Llorenç i no "Sant Laurent" o Saint Laurent. Però tots estaven persuadits que Laurent era més bonic que Llorenç, o Marie, més bonic que Maria. Llorenç o Maria no era bonic per un nen o una nena car feia vell! Efectivament, els vells sí que sovint encara eren designats amb noms en català. I també, feia espanyol, perquè eren els noms utilitzats a l'altre costat de la frontera.

Cal dir que en aquell moment ningú no volia ésser espanyol i tothom volia ésser francès. I els que venien del sud de la frontera, un cop instal·lats, reaccionaven de la mateixa manera. Això mostra que, fins als anys setanta, tota la població estava disposada a aquest canvi lingüístic, fins i tot els que no l'havien fet per les raons que he dit més amunt. No s'hi va resistir pràcticament ningú, ni entre els intel·lectuals catalanistes de l'època.

Calia quedar-se quatre anys al col·legi abans de passar el "brevet". Alguns s'aturaven aleshores i, com he dit, intentaven buscar una feina de funcionari. Tanmateix els que obtenien els millors resultats anaven a Perpinyà per assolir, amb tres anys més, el batxillerat. Com que les beques pagaven l'essencial de les despeses i els meus resultats eren bons em van enviar en 1961 al Lycée Arago, el principal institut per a nois de Perpinyà. Sempre havia estat en escoles mixtes però els instituts, llavors, en general no ho eren.

Allà l'ambient era totalment francès. Els primers dies només vaig parlar català amb un company de Sant Llorenç, que, a més, no era a la mateixa classe que jo, i amb alguns de classes superiors, també de Sant Llorenç, però a qui no veia gairebé mai. Per sort, amb el meu company, vam descobrir la presència de dos andorrans i ens vam posar a parlar català tots quatre. Amb el temps s'hi afegiren dos o tres alumnes més. Durant els tres anys passats al Lycée Arago l'ús de la llengua catalana, per a mi, quedà reduït a les relacions amb un grup de sis o set companys.

Vaig eixamplar un xic aquest tipus de relacions quan vaig anar al curs facultatiu de català. Existia, efectivament, un curs facultatiu d'aquesta llengua, d'una hora per setmana, que s'impartia al final del dia per un personatge important de les lletres catalanes, del qual jo evidentment no havia sentit a parlar mai, Josep Maria Corredor, aleshores exiliat a Perpinyà.

A la classe de català facultatiu hi havia, a més de jo mateix i els dos andorrans, dos alumnes d'unes altres classes, que vaig, doncs, conèixer en aquesta ocasió i que tornaria a trobar més tard dins el catalanisme nord-català: Lluís Creixell, futur autor d'un "Diccionari bàsic francès català", malauradament desaparegut molt jove, i Narcís Duran, que seria un dels puntals del Centre Cultural Català de Perpinyà. Tot i que fóssim només una classe de cinc, el nivell era bo i, de dictat en dictat i de lectura en lectura del Llibre de les set sivelles, de l'escriptor rossellonès Josep Sebastià Pons, vaig aprendre a escriure el català de manera bastant correcta.

Gràcies a aquests cursos, vaig entrar dins el món, aleshores prou reduït, de la gent de Catalunya Nord capaç d'escriure i de llegir la llengua pròpia del país. Els altres companys de classe, la parlessin o no, no tenien cap ganes d'acabar el dia amb hores de curs suplementàries, sobretot per una cosa que no veien perquè diables podia servir! Dins una societat on les institucions ignoraven completament el català i on aquesta llengua era tan desprestigiada, només un petit nombre arribava a la capacitat de llegir amb facilitat, i de manera agradable.

I així es formava un món intel·lectual catalanista al qual jo vaig accedir sobretot gràcies als cursos de Josep Maria Corredor. Car els textos catalans a l'abast d'un jove de Catalunya Nord eren aleshores raríssims. Abans d'anar al Lycée Arago, només havia vist alguns articles en català al diari L'Indépendant, que anava a llegir a casa dels veïns, i dos o tres números de la revista bilingüe La Tramontane que un mestre de Sant Llorenç de Cerdans llençava de tant en tant a les escombraries i que havia preciosament recollit. A Perpinyà em vaig poder procurar uns pocs llibres, alguns que em portà un company de classe de Puigcerdà, comprats a aquesta ciutat, i d'altres que trobava a llibreries de Perpinyà.

Als dinou anys formava part, doncs, d'aquest reduït percentatge, potser aleshores menys de l'1%, de nord-catalans capaços de llegir i escriure d'una manera relativament correcta la seva llengua. Un cop obtingut el batxillerat vaig encara canviar de ciutat i me'n vaig anar a Tolosa per a preparar les escoles d'agronomia. Hi vaig estar dos anys. Quan passava per Perpinyà anava a comprar alguns llibres catalans però les meves preocupacions eren els estudis.

Després de dos anys a Tolosa vaig entrar a l'escola d'agronomia de Montpeller i allà vaig fer una troballa sorprenent. Un dia, un estudiant d'un curs superior al meu ve a veure'm i em demana si sé el català i, davant l'afirmativa, se'm posa a parlar-lo. Es deia Jean-François Coche i era parisenc, però un parisenc autèntic. Havia estudiat l'occità i el català i em proposava d'anar a reunions occitanes on em deia que hi anaven també molts catalans.

I és així que em vaig relacionar amb tot un grup de catalanistes de la meua edat entre els qual hi havia Bernard Rieu, Daniela Grau, Pere Grau, Andreu Balent... i Lluís Creixell que havia perdut de vista d'ençà dels cursos de català del Lycée Arago. Era la tardor del 1967. Tots aquests eren membres del Grup Cultural de la Joventut Catalana creat a la primavera del 1967.

Em vaig integrar doncs dins el GCJC, com deien ells, així com un germà meu, el més gran, que havia estudiat a Ceret, on s'havia beneficiat dels cursos de l'entusiasta Renat Botet, que més tard redactarà un remarcable diccionari rossellonès, modestament titulat Vocabulari Rossellonès. A més dels joves catalanistes de Montpeller vaig conèixer també els de Perpinyà, entre altres Jaume Roure, Jaume Caprani, Reinal Dedies, Joan Pere Pujol... i hi vaig retrobar també Narcís Duran, dels cursos del català del Lycée Arago.

En 1967 em vaig trobar doncs embarcat dins la gran aventura del catalanisme a Catalunya Nord. La ventada del 1968 va aixecar unes esperances que desgraciadament no duraren gaire però que, en diverses fases, que explicaré més enllà, portaren a la creació de la revista La Falç i del partit Esquerra Catalana dels Treballadors que marcaran el catalanisme polític dels anys setanta i part dels anys vuitanta. I durant aquests esdeveniments del 1968 aparegueren alguns militants més, entre altres, Miquel Mayol.

És a partir d'aquesta empenta que va començar la Universitat Catalana d'Estiu en 1969. Allà vaig conèixer, aquest mateix any 1969, la que seria la meua esposa: Montserrat Biosca, una noia de Barcelona. Cert que teníem en comú l'interès per la llengua catalana però el món social d'on provenia, que podríem qualificar de classe mitjana barcelonina, era ben diferent del món dels masovers de l'Alt Vallespir. I, com que jo, en perfecte acord amb la dinàmica nord-catalana de l'època, m'havia compromès com a funcionari d'un cos d'enginyers del

ministeri de l'agricultura destinat a fer formació agrícola, ens retrobarem, durant tres anys a Orhac (Aurillac en francès), a Alvèrnia, i cinc anys a la regió de París, en una veritable situació d'exiliats, amb dos fills i el català com a llengua de la nostra família. En 1981 van obrir un institut agrícola a Tesà, al sud de Perpinyà. Aleshores vaig poder tenir la feina que em permetia tornar al país.

Del 1970 al 1981, però, la situació havia canviat moltíssim. A primera vista el canvi era més aviat negatiu donat la davallada considerable del català com a llengua de relació ja que els catalanoparlants més vells s'anaven morint. Al mateix temps l'arribada de gent forastera, particularment de les zones del nord de França, era cada cop més important: sobretot jubilats i funcionaris. Ja es deia que els nadius de Catalunya Nord no representaven ni la meitat de la població i, a més, una gran majoria d'ells ja no parlava català.

Però, paradoxalment, havia aparegut, en 1976, una escola catalana, la Bressola, on els pares acceptaven de portar els infants. Mentre que feia vint o trenta anys, fins i tot els intel·lectuals catalanistes parlaven francès als seus fills, incapaços de resistir a l'onada de francesització, ara hi havia pares capaços d'acceptar que els seus fills passessin per un camí que tothom vint anys abans hauria refusat.

Cal dir que, mentrestant, Franco era mort, Catalunya Sud havia assolit l'autonomia, la renda per càpita de Catalunya Sud passava al davant de la de Catalunya Nord i tot d'una semblava que tot es posés al revés. El català, fins aleshores exclòs de les institucions sud catalanes, assolia ara un paper cada cop més afirmat, particularment a la televisió, que passava la frontera sense cap problema.

Fins al 1986 subsistí encara un cert antiespanyolisme, portat particularment per les organitzacions agrícoles, que s'oposaven a l'adhesió d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea. Però un cop passat aquest moment difícil, tot canvià. Catalunya Sud, que havia estat un repulsiu, esdevenia ara un model. La llengua catalana, assimilada fins aleshores al parlar groller d'una pagesia inculta, esdevingué en pocs anys el parlar prestigiós d'una Barcelona a la conquesta del món, una Barcelona que ens havia de solucionar tots els problemes. Car els nord-catalans sempre esperem que algú ens vingui a adobar les nostres coses. Fins els anys vuitanta comptàvem amb París però quan es veié l'Estat francès incapaç de resoldre els problemes, particularment els de l'atur, la majoria es digué aleshores que d'ara endavant seria Barcelona que ens aportaria la solució, la feina, les indústries que ens faltaven, i tot el que ens calgués. A més era el nostre dret ja que també érem catalans!

Car, que érem catalans, tothom ho havia sempre defensat aferissadament, tant els que parlaven català com els que no. Això no exclouïa d'ésser també francès, és clar, érem "catalans-francesos"! També

tothom havia sempre estat persuadit que el català era veritablement una llengua. I teníem ben clar que si el que parlava la gent de Narbona no era res més que un "patuès", és a dir un parlar de segona categoria, el que nosaltres parlàvem era una veritable llengua, amb tanta noblesa com el francès.

Sobre el fet que "el català és una llengua i no un patuès" tothom estava d'acord. Per la gent de Catalunya Nord ésser català era, a l'interior del conjunt francès, un signe distintiu totalment positiu del qual podíem estar ben orgullosos! Malgrat això, la llengua catalana continuava sentint-se cada cop menys pels carrers de Perpinyà i pels pobles.

A la meua arribada al Lycée Agricole de Tesà vaig tenir el plaer de poder encara parlar català amb alguns companys de feina, alguns alumnes i molts tècnics agrícoles que el meu ofici em portava a freqüentar. Però amb el temps aquesta gent capaç d'enraonar en català va anar minvant. Dins el món professional cada cop tenia menys interlocutors amb qui poder parlar aquesta llengua.

Els que la tenien com a llengua materna i natural, com era el meu cas, anaven jubilant-se. Hi havia també gent amb qui parlava català sense que fos la seva llengua materna però que l'havien après dels avis. En aquest cas, amb alguns, era fàcil fer-ho car parlar català amb mi no els desagradava, sinó que més aviat els conferia una certa seguretat, la de guardar un lligam amb una llengua que consideraven seva i que tenien molt poques ocasions de parlar.

És clar que, el català, el parlava en l'ambient familiar, no solament amb la meua dona i els fills, també amb pares, oncles, ties, germanes, germans, cunyats i, d'una manera general, amb tots els familiars nascuts abans dels anys 50, i amb tota la família barcelonina de la meua dona. El fet que parléssim català als nostres fills va sorprendre, sens dubte, però no va crear cap oposició car quan van néixer, en 1974 i en 1977, érem ja a un moment on l'actitud de la població començava a canviar. Però la cosa era prou excepcional ja que en tota la seva escolaritat, a les escoles públiques de Catalunya Nord, no es van mai trobar amb un company de classe que tingués també el català com a llengua materna.

Era també, per tots els que el sabíem parlar, la llengua de relació amb Catalunya Sud. En un moment on els contactes s'intensificaven, saber català i, encara més, saber-lo escriure sense gaires faltes, era una qualitat no freqüent i, per això, apreciada.

Era la llengua natural a l'interior del microcosmos del catalanisme a Catalunya Nord. Parlant d'això, avui ja no diria ben bé la mateixa cosa, car en les relacions entre catalanistes, el francès penetra cada cop més. La raó és simple, cada cop més gent que ha après el català ja de gran no el té com una llengua fàcil. Dins una assemblea, fins

i tot catalanista, cultural o política, ben sovint es comença parlant català però sempre surt algú que parla francès, tot i que pretengui entendre perfectament el català, i aleshores n'hi ha un altre que li contesta en francès enlloc de fer-ho en català, i un altre s'hi afegeix també en llengua francesa i s'acaba amb una conversa completament en francès. I evidentment els que parlen malament el català no el practiquen i no progressen.

En conjunt no tinc por de dir que molts dels militants catalanistes faltem de l'energia necessària fins i tot per a fer del català la llengua de relació normal entre nosaltres. Recordaré malgrat tot una excepció, la de Miquel Mayol, que va ésser un dels líders del moviment catalanista jove en 1968. Quan el vaig conèixer, arran dels fets del maig 68, Miquel Mayol parlava molt poc el català. De vegades m'adreçava a ell en francès fins al dia que em va dir ell mateix "d'ara endavant vull que em parlis sempre català". I sempre més he parlat català amb Miquel Mayol que aviat arribà a un coneixement excel·lent de la llengua catalana.

És cert que el català és cada dia més interessant per establir relacions amb els habitants de Catalunya Sud, que ignoren cada cop més el francès. Els nord-catalans que saben parlar català, per coneixement natural o per haver-lo estudiat, es fan doncs una glòria d'enraonar en aquesta llengua quan es troben amb sud-catalans però no pas entre ells.

Ben sovint, dos nord-catalans que en una reunió transfronterera faran servir el català com a llengua per a fer-se entendre pels sud-catalans, no la faran pas servir entre ells al final de la reunió com a llengua de relació normal. El fet que hi hagi gent que sap parlar català dins el món dels intel·lectuals no vol pas dir que es parli més. El català com a llengua de relació normal entre gent de Catalunya Nord que el sap continua minvant. I no parlem de la progressió del nombre dels que no el saben parlar.

Fins i tot si les escoles, la universitat i els cursos d'adults van augmentant el nombre dels que han passat de no saber parlar-lo a parlar-lo més o menys correctament, el català com a llengua de relació és limitat a la llengua familiar dels vells, a la llengua protocol·lària d'algunes entitats culturals, a la llengua de les relacions amb els sud-catalans i a la llengua d'alguns, massa pocs, militants catalanistes rabiosament agafats a la seva identitat.

Hem assistit, doncs, a la seva considerable davallada com a llengua de relació habitual entre nord-catalans. Al mateix temps, és veritat que hem vist un augment de gent que ha seguit cursos de català, sense que hagi canviat de manera apreciable la tendència precedent. Cal dir que tot això és considerablement augmentat pel fet que, a tots els llocs de funcionariat, ensenyament i administracions diverses, els nadius del país són netament minoritaris i no ocupen pràcticament

mai els llocs de direcció. Al Lycée de Tesà quan es reunien els professors, sobre una trentena de presents el nombre de nadius del país, ja no dic catalans, no passava mai de quatre o cinc.

Al costat d'aquesta davallada del català com a llengua col·loquial hi ha una presència cada cop més considerable del català com a llengua escrita, en àmbits oficials, professionals, culturals. A Perpinyà i a molts pobles, els noms dels carrers i els rètols públics apareixen cada cop més en català, a les revistes surten articles en català, traduïts o no en francès. Fins i tot en certs discursos oficials, personalitats que no conversen mai en català creuen necessari de fer parlaments en aquesta llengua, discursos llegits més o menys bé i redactats per algun catalanista de confiança. Cal fer la demostració que se sap la llengua catalana! Però un cop acabats els discursos oficials i les preses de paraula davant dels "germans del sud" la llengua natural i de cada dia és, excepció feta d'algun militant incondicional, la francesa.

El lector entendrà ara que si he explicat totes aquestes anècdotes de la meua vida és per mostrar quina davallada hi ha hagut en seixanta anys a nivell del català llengua del país! Després de més de 350 anys del Tractat dels Pirineus, sembla doncs que l'Estat francès ha arribat a matar aquesta llengua, o en tot cas, a fer que no sigui més el parlar natural de la gent de Catalunya Nord.

Però, és que això significa que el país és o serà ben aviat exclusivament francès i "guarit" de qualsevol reivindicació identitària catalana? Això tampoc no és cert perquè aquestes necessitats que hi ha de parlar català en circumstàncies simbòliques i de reivindicar una identitat catalana tenen també la seva significació. Car si els nord-catalans parlen molt més francès avui que fa seixanta anys, tinc el profund sentiment que estan molt menys segurs que fa 60 anys que la condició de francès continuï presentant els avantatges dels quals estaven persuadits els seus avantpassats.

Val la pena prendre en consideració algunes enquestes realitzades en 1993, 1997 i 2004. El lector interessat pels resultats i la seva anàlisi podrà consultar l'excel·lent llibre d'Alà Baylac-Ferrer Catalunya Nord. Societat i identitat. Reflexions, vivències i panorama català (Canet, Edicions Trabucaire, 2009).

Aquí només faré remarcar que segons l'enquesta més recent, la de 2004, feta per l'Institut de Sociolingüística Catalana de la Generalitat de Catalunya, el 65,3% dels enquestats declarava entendre el català, el 37,1% saber parlar-lo, el 31,4% saber llegir-lo i el 10,6% saber escriure'l. L'enquesta del 1993, onze anys abans, havia donat 64% que l'entenien, 48% que el sabien parlar, 23% que el sabien llegir i 10% que el sabien escriure. Cal ésser una mica prudents al moment de comparar les xifres car en 1993 era un altre institut que havia fet l'enquesta i les preguntes no eren exactament iguals.